

GÜNEYDOĞU VE DOĞU ANADOLU ÇEVRESİNDE ARAPÇA, KÜRTÇE, ZAZACA MEVLİDLER VE MÜZİKAL OLARAK İCRA EDİLİŞ TARZLARI

Mehmet TIRAŞCI*

Özet

Günümüz İslam dünyasında icrâ edilen en önemli dinî ritüellerden biri mevlidlerdir. Hemen her İslam toplumunda bir gerçeklik olarak varlığını sürdüren bu mevlidler üzerinde birçok araştırma yapılmasına rağmen, ülkemizin doğusunda bulunan mevlidler ciddi bir bilinmezlik içerisindedir. Son iki yıldır Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde yaptığımız araştırmalar neticesinde, özellikle son yıllarda çok sayıda mevlid yazıldığını ve icra edildiğini öğrendik. Bunlardan tespit ettiğimiz kadarıyla Türkçe'den başka dillerde icra edilmekte olan mevlidler, yirmisi Kürtçe, altısı Zazaca ve biri Arapça olmak üzere toplamda yirmi yedi kadardır. Bu makalemizde, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde icra edilen veya burada yazılan mevlidler, bunların merasimleri ve müzikal icrâsı üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Kürtçe, Zazaca, Arapça Mevlid, Mûsikî

Around The Southeast and Eastern Arabic, Kurdish, Zaza Mawlid and Musical Style as Performance Derivation

Abstract

In Islamic world of today, Mevlids are one of the most religious rituals. Although a lot of research on these as a reality that has existed in almost every Islamic society, mevlids to the east of the country is in a serious uncertainty. Southeastern and Eastern Anatolia region of the last two years as a result of our research, especially in recent years, we have learned mevlid written and is being executed. Which is being conducted as far as we found them

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Müsikisi ABD Öğretim Üyesi, mtirasci@yandex.com

mevlid languages other than Turkish, twenty-seven with a total of twenty Kurdish, six of the Zaza language, and Arabic is one. In my article, I will focus on the execution of their ceremonies and musical in mevlids of Southeastern and Eastern Anatolia region performed.

Key Words: : Kurdish, Zaza Language, Arabic Mawlid, Music

Giriş

İslam devletinin kurulması ve gelişmesi ile insanların kültür ve sanat hayatında büyük değişimler meydana gelmiştir. İnsanın içindeki güzeli arama duygusu ile ortaya çıkan sanatlar, çeşitli şekillerde zuhur etmiş ve bu gerçekleşirken içinde bulunduğu ortamlardan etkilenmiştir. Hiç şüphesiz, Hz. Peygamber ve ümmetin ona olan sevgisi, İslam sanatlarını etkileyen ve bu sanatlara kaynaklık eden en mühim unsurlardandır. İslam edebiyatında da, Hz. Peygamber konulu birçok eser vücuda gelmiştir. Hilye, muhammediyye, siyer, şefaatname, şemail ve mevlid bunlardan sadece birkaçıdır.

Mevlidin kelime anlamı; doğma, velâdet, doğum yeri ve doğum zamanı demektir. Bu kelime zamanla özel bir anlam kazanarak, Hz. Peygamberin doğumu manasında kullanılmıştır.¹ Terim anlamı olarak ise mevlid; İslam edebiyatında, temel konu olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in doğumunu konu alan fakat aynı zamanda genel manada onun nurunun yaratılmasından, doğumundan önce meydana gelen olaylardan, doğumu ile meydana gelen mucizelerden, nübüvveti öncesi ve sonrası yaşananlardan, miraç hadisesinden ve vefatından bahseden manzum ve mensur eserlere verilen isimdir.² Mevlid metinleri genellikle mesnevî

¹ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 1433.

² Mevlidle alakalı eserleri incelediğimizde mevlid tanımının aşağı yukarı şu şekilde yapıldığını gördük: Hz. Peygamberin doğumunu anlatan manzum eserlere denir. Hâlbuki Mevlidleri incelediğimizde içeriğinde yalnızca Hz. Peygamberin doğumunun anlatılmadığı açıktır. Bu, ancak mevlidin kelime anlamı olabilirdi. Bu tebliğ notunda incelediğimiz mevlidlerde de görülecektir ki; daha birçok konu mevlidlere kaynaklık etmiştir. Bizim kanaatimizce Hz. Peygamberin doğumu hadisesi mevlidlerin temel konusudur. Fakat tek konusu değildir. Zira örneklerden bu anlaşılmaktadır. İkinci mevzu ise, Mevlidler incelendiğinde genelinin manzum olmasının yanında mensur olan edebi eserler de vardır. Dolayısıyla genel tanımların dışına çıkıp biraz farklı bir tanım yapmayı daha uygun bulduk. Bu konuyu İslam Edebiyatı ile meşgul olan hocalarımızın takdirlerine sunuyoruz.

nazım biçimi ile yazılmıştır. Hemen hemen benzer bölüm başlıkları bulunan bu mevlidler yaklaşık 600 ila 1400 beyit arasında te'lif edilmiştir.³

İlk örnekleri X. yy'da görülmeye başlanan mevlidler, Müslümanlar tarafından rağbet görmüş ve birçok dilde yazılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ülkemizde ise, zaman zaman dindeki yeri ile tartışmalara maruz kalsa da, toplumumuzda bir gerçeklik olarak varlığını sürdürmektedir. Hatta Anadolu'da güzel sesli iyi bir mevlidhan, hep el üstünde tutulmuş, kimi zaman imam-hatipler dînî bilgisi ile değil, iyi mevlid okuması ile değerlendirilir hale gelmiştir.

Bu çerçevede mevlid hakkında birçok araştırma yapılmış, birçok farklı branşta incelemelere mevzu olmuş, hatta bu konuda sempozyumlar düzenlenmiş ve bunlar kitap olarak da neşredilmiştir. Bununla beraber ülkemizin doğusunda ve güneydoğusunda okunan mevlidler hala araştırılmaya muhtaçtır. Son iki yıldır Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptığımız araştırmalar neticesinde halen icra edilen yirmi beş adet mevlid tespit ettik. Bunlardan biri Zazaca, diğerleri ise Arapça ve Kürtçedir. Bu mevlidlerin metin incelemesini ve okunuşlarını inceleme fırsatı bulduk.⁴

Bu makalede öncelikle İslam edebiyatında ortaya çıkan mevlidlerin tarihi hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra, sırası ile günümüzde halen Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da icra edilen Kürtçe, Zazaca ve Arapça mevlidlerden ve bunların nasıl icra edildiğinden bahsedeceğiz.

A. Tarihte İlk Mevlidler ve Mevlid Merasimleri

Hız. Peygamber (a.s.), Mekke-i Mükerrreme'de Suku'l-Leyl denilen çarşıda "Şu'âb-ı Tâlib" veya Zukâk-ı Mevlid" denilen sokakta Rebiülev-

³ Mustafa Tatcı, "Mevlid Türüne Dair Bazı Değerlendirmeler", 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslar Arası Mevlid Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009, s. 132.

⁴ İsimlerini zikretmeden örnek vermek gerekirse, son yıllarda mevlid ile ilgili birkaç tane sempozyum düzenlenmiştir. Bunlara ait tebliğ notlarını incelediğimizde, mevlidlerin tarihi, müellifleri, edebi yapısı, müzikal incelemeleri vs. gibi konular ele alınmıştır. Yüzlerce mevlid ismi zikredilirken, halen ülkemizde başka dillerde var olan onlarca mevlid hakkında bir bilgiye rastlayamadık. Niyetimiz kimseyi zemetmek değildir. Bilakis bu, çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Gün yüzüne çıkmamış bu eserleri tanıtabilirsek, bizim için yetecektir.

vel ayının 12. Günü, 571 senesinde dünyaya gelmiştir.⁵ Bu kutlu olay, İslam dünyasında da aynı tarihin seneyi devriyesinde kutlanmış ve bu hadiseden ilham alan Müslümanlar Hz. Peygamberin dünyaya gelişi anısına mevlidler yazmıştır.

Tarihte ilk mevlidler Arap dünyasında ortaya çıkmıştır. Bu isimle ortaya çıkan ilk eser; Ebu'l-Ferec el-Cevzî'nin Mevlîdü'n-Nebî veya Arus isimli eseridir.⁶ Merasim şekline dönüşmesi ise Mısır Fatimî Devleti'nde Muiz Lidînillah (972-975) zamanındadır. Bu tarihten itibaren mevlid, merasimlerle resmi olarak kutlanmıştır. Bununla birlikte mevlid, tasavvuf çevrelerinde Mısır başta olmak üzere Arap dünyasında, Hz. Peygamberin yanında velilerin doğum yıl dönümlerini de kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazanmıştır. Bir ara resmi mevlid merasimleri yasaklansa da, Erbil Atabeği Muzafferüddin Kökböri (1190-1233) zamanında tekrardan resmi olarak icra edilmeye başlamıştır.⁷ Yeniden başlayan pek ihtişamlı ve parlak bu mevlid merasimlerinde, Endülüs'ün ünlü hadis âlimi İbn Dihye (ö. 1236)'nin, İslam âleminde ilk mevlid manzumesi olarak kabul edilen *Kitâbü't-Tenvîr fî Mevlîdi's-Sirâci'l-Münîr* adlı eseri okunmuştur.⁸

Türk Edebiyatı'nda ise, Türkçe olarak yazılan ilk mevlid; Ahmed Fakih (ö. 1252)'in *Çarhnâme* adlı eseridir.⁹ Bundan başka Türk İslam edebiyatında iki yüzden fazla mevlid eseri vardır.¹⁰ Ayrıca Türk edebiyatında bunlardan başka mevlide benzer Muhammediyye isimli eserler de ortaya çıkmıştır.¹¹ Osmanlı coğrafyasında en çok yayılan ve okunan mevlid ise şüphe yok ki, Sultan Yıldırım Bayezid Han'ın imamı olan Süleyman Çelebi'nin (ö. 1410) *Vesiletü'n-Necât* isimli eseridir. Emir Sultan'a (ö.

⁵ Halil Can, "Dinî Mûsikî Ders Notları, Mevlid", *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1974, Yıl; 26, Nu. 292, s. 23.

⁶ Süleyman Eroğlu, "Edebi Bir Tür Olarak Mevlidler, Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler." *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslar Arası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009, s. 110.

⁷ Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 475.

⁸ Nuri Özcan, *Türk Din Mûsikîsi Ders Notları*, İstanbul 2001, s. 36.

⁹ Hasan Aksoy, "Mevlid; Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 482.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasibe Mazoğlu, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkojoloji Dergisi*, 1974, c. VI, sa. I, s. 31-62; Necla Pekolcay, *İslamî Türk Edebiyatı*, İstanbul 1981, s. 206-207.

¹¹ S. Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1942, s. 12.

1429) mensup bir mutasavvıf olan Süleyman Çelebi'nin mevlidinde, bu yönde işaretler bulunmakta ve ayrıca Aşıkpaşa'nın (ö. 1333) *Garibnâme*'si ve Erzurumlu Mustafa Darîr'in (ö. 14. yy) *Siyer-i Nebî*'sinden etkilenmeler bulunmaktadır.¹²

Zamanla Türkler arasında da rağbet kazanan mevlidler Sultan III. Murad Han zamanında 1587 senesinde resmen devlet teşrifatında yer almıştır.¹³ Mevlid merasimlerine olan ilginin artması ile 1676 yılında Tevkî Abdurrahman Paşa tarafından yapılan bir "Kanunnâme" ile bu merasimler bir nizâma bağlanmış ve yine Osmanlı'da saraydan başka Mekke'de Hz. Peygamberin doğduğu evde mevlid merasimi yapılmıştır.¹⁴

Osmanlının yükselişte olduğu yıllarda mevlid merasimi oldukça debdebeli ve teferruatlı bir biçimde gerçekleşiyordu. Sultan Ahmed Camii'nde Rebiülevvel ayının on ikinci gecesi, padişahın da katıldığı bir merasim düzenleniyor, bu merasimde devrin en ünlü mevlidhanları tarafından mevlid okunuyordu. Tören sırasında şerbet ve şeker dağıtılıyor, tören sonunda da mevlidhanlara kıymetli hediyeler veriliyordu. Osmanlının son dönemlerinde bu törenler saray içinde de yapılmaya başlanmıştı.¹⁵

Ayrıca Osmanlı'da, kadınlar arasında "İstanbul Mevlidi" adında bir menkîbe okunuyordu. Bunlardan başka Mevlid-i Ali, Mevlid-i Fâtîme, Mevlid-i Hasan ve Mevlid-i Hüseyin adında mevlidler de yazılıp okunmuştur. Fakat bu mevlidler belli zamanlar ve bir kısım insanlardan başkasına hitap etmemiştir.¹⁶

B. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Kürtçe Mevlidler

Osmanlı coğrafyasında Türkçe Mevlidler yazıldığı gibi başka dillerde de mevlidler yazılmıştır. İmparatorluğun sınırları dâhilinde çoğu Müslüman millet ya kendi dilinde bir mevlid ortaya koymuş ya da özellikle Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli eserini kendi diline ter-

¹² Özcan, a.g.e., s. 37.

¹³ Özcan, a.g.e., s. 35.

¹⁴ Ayhan Altınkuşlar, Ruhi Kalender, Nuri Özcan, *Dini Müsikî 1*, Kalem Yayınları, Ankara 1996, s. 67.

¹⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951, II, 521-522.

¹⁶ Pakalın, a.g.e., 524.

cüme ederek icra etmiştir. Bu çerçevede yazılan Kürtçe mevlidlerden bilinen ilki Hasan Ertûşî'ye (ö. 1491) aittir. Ülkemizin doğusunda, son yirmi otuz sene öncesine kadar Ertûşî'nin yazdığı bu mevlid icra edilmekteydi. Fakat mevlidin, Arapça, Farsça birçok tamlama ve ibare içermesi nedeni ile halk tarafından tam olarak anlaşılabilmesi nedeni ile mevlid yazma furusu ortaya çıkmıştır. Genellikle medrese hocaları olan ve halk arasında mele, şeyh, seyda gibi isimlerle anılan kişiler tarafından yazılan bu mevlidleri, öncelikle en eski mevlid olan Ertûşî'nin mevlidinden başlayarak maddeler halinde sıralayacağız.

1. Hasan Ertûşî, *Mevlid-i Nebî Aleyhi's-Selâtu ve's-Selâm*

Gününüzde icra edilen en eski ve bilinen ilk Kürtçe mevlid Hasan Ertûşî'ye¹⁷ ait bir manzumdir. İlk olarak 1931'de İstanbul'da Osman Bey Matbaası'nda taş basması olarak basılmıştır.¹⁸ Tamamı 511 beyittir. Son yıllarda yazılan birçok mevlid müellifi ya Ertûşî'den etkilenmiş¹⁹ ya da onun mevlidine karşılık olarak bir mevlid yazmıştır.

Ertûşî'nin mevlidi şu bölümlerden oluşmaktadır: Münâcât, Hz. Peygamber'e övgü ve methiyeler, Mevlidin önemi ve mevlid okumanın faziletleri, Muhammedî nurun kâinattaki her şeyden evvel yaratılması, Hz. Âdem (a.s.)'in yaratılması ve Cennet'ten çıkarılması, Muhammedî nurun peygamberler silsilesi ile taşınması, doğumundan önce Hz. Peygamberin gelişinin yaklaştığını Hıristiyan ve Yahudilerin bilmesi, Hz. Peygamberin anne ve babasının evliliği, Âmine annemizin hamileliği ve bu sırada ayda bir peygamberin rüyasında onu ziyarete gelmesi, Hz.

¹⁷ Hakkında kesin bilgiler bulunmasa da Hasan Ertûşî'nin Şırnak Beytüşşebap Pirusan köyünden olduğu bilinmektedir. Eski kaynaklarda Hakkari'li olduğu geçmektedir. Çünkü Şırnak 1991'de şehir olduğunda bugünkü Beytüşşebap ilçesi Hakkari'ye bağlı idi. İsmi bazı yerlerde Ahmed olarak geçse de meşhur olan ismi Molla Hüseyin el-Batevî'dir. Mevlidi ilk olarak basıldığında Hasan Ertûşî olarak yazılmış ve bu ismi yaygınlaştırmıştır. Babasının adı Molla Mustafa'dır. Uzun yıllar Bate köyünde kaldığı için Batevî künyesi ile de tanınmıştır. Bazılar bu köyde doğduğunu da söylerler. Mezarı da halen burada bulunmaktadır. Uzun yıllar Bağdat'ta kalmış ve orada hocalık yapmıştır. Rivayetlere göre 600'den fazla öğrenciye icâzet vermiştir. Divan, *Zembîlfiroş* Destanı ve Mevlid isimli eserleri vardır. Ertûşî'nin mevlidine bir çok tahkik yapılmış, burada da hayatından bahsedilmiştir. Örnek olarak bkz. Abdülbasit Muhammed Abdüssamed, *Mevlûdü'n-Nebî*, İstanbul 2003.

¹⁸ M. Tayyib Okıç, "Çeşitli Dillerdeki Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleleri", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 1975, sa. 1, s. 30.

¹⁹ Hayreddin Kızıl, "Diyarbakır ve Çevresinde Yazılmış Mevlidlerin Konularına Göre Tasnifi Denemesi", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, sa. VII, s. 116.

Peygamberin dünyaya gelişini anlatan “Merhaba” bölümü. Bundan sonraki bölümlerde ise Hz. Peygamberin çocukluğu ve nübüvvetin gelişine kadarki zaman anlatılır. On sekiz bölüm şeklinde yazılan mevlidin günümüzde Merhaba bölümüne kadarki kısmı okunur. Uzun olmaması için bu yol tercih edilir.

Edebî olarak incelendiğinde ise; Ertûşî'nin Arapça ve Farsça ilimlerle çokça meşgul olması sebebiyle ağır bir dille mevlidini te'lif ettiği göze çarpmaktadır. Günümüz Kürtçesinde anlaşılması gayet zordur. Buna ayrıca aradan geçen beş asırlık zamanı da eklemek gerekir ki dildeki değişmelerin eski eserlerin anlaşılmasını zorlaştırdığı aşikârdır. Mevlidin uyak şekli; aa, bb, cc, dd... şeklindedir ve on birli hece ölçüsü ile yazılmıştır. Kürtçe mevlidlerde aruz veznine çok fazla önem verilmez. Ertûşî'nin mevlidinde de bu geçerlidir. Eser ayrı başlıklar halinde bölümlenmemiştir. Bölüm araları belli edilmek için, sonlarına şu ibare getirilmiştir:

“Ger dévîtin hûn ji nâre bin necât
Bî'aşk o şevqek hûn bibéjin Es-Selât.”

Hz. Peygambere salât getirmeyi tembihleyen bu ibareden sonra hep beraber salavat getirilir. Kaynaklarda Ahmed Ramiz tarafından Kahire'de bastırılan ve daha sonra Şeyh Muahmmmed Şefik el-Arvâsî tarafından Ahmed Kamil Matbaası'nda İstanbul'da bastırılan mevlid esasen Ertûşî'nin mevlididir. Bu mevlid Ali Emîrî Kütüphanesi'nde 1369 numara bulunmaktadır.

2. Şeyh Muhammed Emin el-Hayderî, *Mevlîd-i Nebî*

Yukarıda belirttiğimiz gibi Ertûşî'nin mevlidinin anlaşılır olmaması sebebi ile yeni mevlidler te'lif edilmiş ve okunmaya başlanmıştır. Günümüzde halk tarafından en çok rağbet gören ve merasimlerde icra edilen mevlid; Şeyh Muhammed Emin el-Haydarî'ye²⁰ ait olan *Mevlîd-i Nebî*

²⁰ 1927'de Mardin Nusaybin'e bağlı Kalecik köyünde dünyaya gelmiştir. Babası; tanınmış âlim ve edip Molla Ahmet el-Hayderî, annesi Molla Aliye Koçer'in kızı olan Sedika Hanımdır. Babası Erciş, Dedeli ve Pantos yöresinde bulunan Hayderî aşiretinin Asi kolundan saygın bir aileye mensuptur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Rusların bölgeyi işgal etmesi ile Nusaybin'e yerleşirler. Babası, Bahçebaşı, Kalecik, Gürün ve Beylik köylerinde imamlık yapmıştır. 1937'de vefat eden Molla Ahmed'in Akîda İmâne, Munacaat-ı Hayderiye, Divân-ı Hayderiye ve Takvimname isimli eserleri günümüze ulaşmıştır. Muhammed Emin ilk derslerini babasından almıştır. Yedi yaşında babasının yanında hafızlığını tamamlar ve on yaşında babasını kaybetmesi ve dinî ilimlerin Türkiye'de zorlaşması nedeniyle Suriye'ye eğitim için gider. Burada Şeyh Abdüllatif Dalîni'ye talebe olur ve on yılı

(asıl Kürtçe ismi Mewluda Nebi)'dir. Hakkâri, Şırnak, Mardin, Siirt ve çevresinde Hayderî'nin mevlidi daha çok tercih edilmektedir.

Dokuz bölüm ve 320 beyitten mevlidinin içeriği şöyledir: Münâcât, mevlidin okunması ve kıymeti, Muhammedî nurun yaratılışı, Muhammedî nurun peygamberler silsilesi ile taşınması, Hz. Peygamberin soyu, Hz. Âmine'nin hamileliği, bu sırada meydana gelen mucizevî olaylar, Hz. Peygamberin doğumu yani merhaba bölümü ve son olarak Hz. Peygambere methiye.

3. Şeyh Muhammed Sirâcüddîn, *Dürre Birinci Mewluda Kirmancî*

Şeyh Muhammed Sirâcüddîn²¹ tarafından yazılan mevlid, Dua yayıncılık tarafından 2009 yılında Kürtçe Mevlid ismi ile yayımlanmıştır.

aşkın süre eğitim görür. Bu sırada orada bulunan diğer mollalardan istifade etmiş ve burada Sarf, Nahiv, Fıkıh, Hadis, Tefsir, Tecvid, Akâid, Kelam ve Mantık dersleri olarak 1947'de Seyda Molla Abdürrezzak Helelî'den icazet almıştır. Gerek medrese eğitimi gerekse sonrasında Astronomi, Coğrafya, Sosyoloji, Psikoloji ve Tarih alanı ile de ilgilenmiş olan Hayderî, icazetinden sonra aynı medresede bir müddet hocalık yaptıktan sonra 1950'lerde Nusaybin Kalecik'te imamlığa başlamıştır. Daha sonra Bahçebaşı'nda müderrislik yapmaya başlamış ve 1955'te Midyat Kutlubey köyünde müderrisliğe devam ederek birçok talebe yetiştirmiştir. Burada yedi yıl kaldıktan sonra Midyat Ovabaşı köyünde müderrislik ve imamlık yapmaya başlamış ve bölgedeki diğer mollalardan istifade ederek eğitimine devam etmiştir. İmamlık yaptığı bu yıllarda yalnızca Mardin çevresindeki köylerde bulunan insanlara İslam ahlakının yüceliği hakkında vaazlar vermekle yetinmemiş, bazen de İzmir, Adana ve Mersin gibi illerde tebliğ görevini yerine getirmeye gayret etmiş, İslam ilimlerinin tedrisatı ve İslam ahlakının irşadını kendine vazife edinmiştir. Nakşibendî tarikatına mensup olan Şeyh Muhammed, bu tarikata mensup Şeyh Alâeddin el-Haznevî'den 1967'de tasavvufi icazet almıştır. Daha sonra Silvan'a yerleşmiş ve burada faaliyetlerine devam etmiştir. 1979'da ise Kızıltepe'ye yerleşmiş ve burada üç yıl kalarak tekrar Silvan'a dönerek burada uzun yıllar kalmıştır. 2000'li yıllarda Diyarbakır'a bir ilim merkezi kurmak istemiş ve bu amaçla Diyarbakır'ın doğusunda Silvan yolu 15. km üzerinde Köprübaşı'na varmadan Güzel Camii ve Medresesi inşaatına başlamıştır. 2003 yılında 76 yaşında vefat etmiş ve bu köye defnedilmiştir. Kendisinden sonra bıraktığı mirası oğlu Şeyh Ahmed el-Hayderî devralmış ve günümüzde ilmi ve irşadî görevi sürdürmektedir. Eserleri: Eqida İmâne (İman Esasları), Mewlûda Nebi (Peygamber'in Doğumu - Kürtçe), Mevlidü'n-Nebi (Peygamber'in Doğumu - Arapça), Werdü'l-Etfal (Çocukların Gülü - Fıkıh Eseri), Diwan e Hayderî (Divan-ı Hayderî).

²¹ Şeyh Muhammed Sirâcüddîn Halilan köyünde dünyaya gelmiştir Kültür sahibi ve takvası yüksek bir ailede yaşamıştır. Babası derin ilim sahibi olup kendi asrında Arapça ve dinî ilimlerini kardeşi M. Beşir'in yanında okumuştur. M. Beşir Cizre'deki tasavvuf ehli olan Şeyh Muhammed Said Seyyidü'l-Cezerî'nin halifesi idi. Sirâcüddîn daha sonra İbnü'l-Ömer Ceziresi'ne yolculuk yaptı, orada mescidin imamlığını yapıp tahsil ve mütalaa üzerinde yoğunlaşıyordu. Çünkü onun asrı, fikir ve ruh bakımından mükemmel seviyedeydi. O da bütün biddat ve dalalete giden yolları terkederek Kitap ve Sünnete sarılarak ye-

Mevlidi yazma sebebini, eserin önsözünde şöyle açıklıyor: "Ben bu mevlidi şerifi, musannıfın (Ertûşî'nin mevlidinden) kendi el yazısıyla yazdığı kitabından aldım. Bazı kelimelerin tamamen anlaşılması için bazı değişiklikler yaptım. Bu sırada belki bir veya iki mısraının eklenmesi ya da bir iki kelimenin hafzedilmesi dışında bir değişiklik yapılmamıştır. Bunun sebebi ise bazı kelimelerin yöremizde kullanılmaması veya farklı manalara gelmesidir."²²

Anlaşılıyor ki, bu mevlid, Ertûşî'nin eserinin daha yalın bir Kürtçe ile kaleme alınmış halidir. Mevlidin nasıl okunacağını, yine önsözde şöyle anlatıyor: "Mevlide başlamadan önce Kur'an-ı Kerim'den bir iki ayet okuyup sonra mevlide başlanması ve her bölümün bitiminde Hz. Peygamber'e üç defa salâvat getirilmesi gerekir."

On altı bölüm olan mevlidin içeriği ise şöyledir: Mevlidin başında yüce Allah'a hamd ve senâ vardır ve daha sonra O'nun birliğinden, ni'metlerinden, kereminden ve günahları çok affedici olduğundan bahsedilmektedir. Daha sonraki bölümlerde Hz. Amine'nin hamileliği, Hz. Peygamber'in doğumu öncesine ortaya çıkan bazı hadiseler, doğumu, çocukluğu, gençliği ve fiziki yapısıyla ilgilidir. Daha sonra Hz. Peygamber'in ümmete gelişini ve ümmet için önemini konu edinen bölüme geçilir ve bu bölüm ayağa kalkılarak okunur. Daha sonra oturulup salâvat ve dua okunup fatiha ile bitirilir. On altıncı ve son bölüm ise dua kısmıdır.

4. Molla Muhammed Ekinci (Çursî), *Nazm-ı Şîrîn*

Molla Muhammed Çursî²³, mevlidini yazma sebebini eserin önsözünde şöyle açıklıyor: "Kürtçe mevlidlerde bulunan mevzu hadisler çok rahat-

tişti. İtikadi mezhebi Eşari olup ameli mezhebi ise Şafii'dir. Tasavvuf ehlidir ve tasavvufu ve sufilik yolunu kendisine saadet yolu olarak görmektedir.

²²Bkz. Muhammed Sirâcüddîn, *Dürre Birinci Mevluda Kirmancî*, Dua Yayınları, İstanbul 2009.

²³ Molla Muhammed Ekinci (Çursî) 1954 yılında Mardin Kızıltepe'ye bağlı Ali Paşa (Çurs) köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Molla Ahmed, Seyda Mahmud Karaköy'e bağlanıp onun müridi olmuş, şeyhin vefatından sonra da önce Seydâ Cezerî'ye daha sonra da Seydâ Arapkendî'ye mürid olmuştur. Molla Muhammed okul okumamış, yalnızca ilkokulu dışarıdan bitirmiştir. Doğuda olan geleneği takip ederek medreselerde yetişmiştir. İlk eğitimi babasından almış, daha sonra ise Beşevler köyüne oradan da Molla Abdülaziz'in yanına Yüceli köyüne gitmiştir. Daha sonra Cizre'ye gelerek Seyda Molla Tayyib'in öğrencisi olmuş ve bu arada Şeyh Seydâ Cezerî'nin de müridi olmuştur. Bir çok medreseden ve molladan istifade eden Muhammed daha sonra da Mardin Yalınköy'de Molla Hâdi'nin yanında sonra ise Nizip Kertuş'da Molla Muhammed Emin'e giderek eğitim almış ve nihayetinde Şeyh Molla Abdullah Kınasûrî'den icazet almıştır. İcaze aldıktan sonra Derik köyünde Arapça dersi vermeye başlamış olan Seydâ Muhammed altı sene

sız edicidir ve buna karşılık sahih hadislere dayanan bir mevlid yazılması gerekir. Kardeşim Molla Salih'in, bu amacımı desteklemesi ve bu sebeple bana Kütüb-i Sitte'yi göndermesi üzerine, bu eserden Hz. Peygamberin hayatı ile ilgili sağlam hadisleri bir araya getirdim."²⁴

Şiir kabiliyeti olan Muhammed, Kürt edebiyatının en önemli eserlerinden *Mem ü Zin*'in nazmından etkilenerek, ona benzer bir üslûp ile bu mevlidi te'lif etmiştir. Tatlı nağme anlamına gelen *Nazm-ı Şîrîn* isimli mevlidinin içeriği şöyledir: Mevlid yirmi üç bölümden oluşmaktadır. Müellif besmele ve ardından Hz. Peygamber'e salât ü selam ile esere başlar. Yirmi üç bölümde ise şu konuları işler: Hz. Peygamberin nübüvveti ve Tevrat ile İncil'de buna yer verilmesi, Cahiliye devri, Hz. Peygamberin doğumu ve bu sırada meydana gelen mucizeler, Hz. Peygamberin soyu, babasını vefat etmesi ve süt anneye verilmesi, Hz. Peygamberin annesinin vefatı üzerine dedesi ve onun da vefatı ile amcası tarafından muhafaza edilmesi, Hz. Peygamberin on iki yaşında Basra'ya yaptığı yolculuk, Hz. Hatice ile evlenmesi ve Mekke yılları, vahyin gelişi, vahyin gelişinden sonra yaşananlar, hüzün yılı, mucizeleri, miraç, Akabe biatları, Hicret, Medine'de İslam Devletinin kurulması ve ilk savaşlar, Hudeybiye Barış Antlaşması, Mekke'nin fethi, hilyesi, ahlakî vasıfları, komutanlığı ve devlet başkanlığı, birkaç mucizesi ve vefatı. Bunlardan sonra bir dua bölümü vardır.

5. Muhammed Şerif el-Batırgizî, *Risâletü'l-Usûl fî Mevlîdi'r-Rasûl*

Muhammed Şerif el-Batırgizî²⁵ 1973'te te'lif ettiği mevlid eseri *Risâletü'l-Usûl fî Mevlîdi'r-Rusûl*; 11 bölümden oluşmaktadır. On birli

Diyarbakır'da daha sonra da on beş sene Mardin Kızıltepe Göllü köyünde görev yapmıştır. Evli ve dördü erkek dokuz çocuğu bulunan Molla Muhammed, günümüzde Kızıltepe'de ikamet etmekte ve Hz. Ebu Bekir Camii'nde ders vermeye devam etmektedir. Eserleri: Molla Muhammed Ğursî'nin doğduğu köy üzerine şiirleri, Arapça ve Kürtçe divanları vardır fakat bunlar basılmamış ve araştırılmaya muhtaçtır.

²⁴ Molla Muhammed Ekinci (Ğursî), *Nazm-ı Şîrîn*, 2008 (h. 1428)

²⁵ 1944'te Batman'ın Gercüş ilçesine bağlı Kutlu (Batırgiz) köyünde dünyaya gelmiştir. Eğitiminin daha çok Şeyh Muhammed Emin el-Haydârî ve Şeyh Muhammed Arapkendî ile sürdürmüştür. 1973'te Gercüş ilçesinin Poyraz köyünde resmi olarak imam-hatip olmuş ve bu görevi dört yıl sürdürmüştür. 1978 yılında Mardin Nusaybin'de Büyük Kışla Camii imam hatibi olarak göreve başlamış ve dört yıl görev yapmıştır. 1982'de Mardin Merkez Ulu Camii'ne atanmış emekli olduğu 2009 yılına kadar burada vazifesini sürdürmüştür. 1985 yılında Şeyh Muhammed Emin el-Haydârî'den icazet almış ve daha sonra da talebe yetiştirmeye başlamıştır. Günümüzde İstanbul Kanarya'da bir vakıfta ders vermeye devam etmektedir. Eserleri: *Risâletü'l-Usûl fî Mevlîdi'r-Rusûl*, *Menhecü'l-Beşer*

hece ölçüsü ile yazılmıştır. İcra edildiği Mardin ve civarında bu mevlid besmele ile başlar ve her bahirden sonra Hz. Peygamber'e salavât getirilir. Bahirlerin içerdiği konular şöyledir: münâcât, Hz. Âdem'in yaratılması ve Muhammedî nurun silsile halinde Efendimize intikali, Hz. Peygamberin soyu, velâdeti, merhaba bölümü, doğumundan sonra gerçekleşen olaylar ve son olarak bir münâcât.

6. Mustafa Ezdârî, *Mevlidi-i Şerîf*

Mustafa Ezdârî²⁶ mevlidini 2003 yılında kaleme almıştır. *Mevlid-i Şerif* ismini verdiği eseri, on üç bölümden oluşmaktadır. Ağır bir dille yazılmıştır. Eser şu bölümlerden oluşmaktadır: Hamdele, Hz. Peygamberin fazileti ve diğer peygamberlere üstünlüğü, ona itaat etmenin önemi, yüzü suyu hürmetine kâinatın yaratılması, Hz. Âdem'in yaratılması, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten çıkarılması ve bu duruma duydukları üzüntü, Hz. Peygamberin gelişini kitap ehlinin önceden bilmesi, soyunun temizliği, babasının temiz oluşu, Hz. Âmine'nin hamileliği sırasında gördüğü rüyalar, velâdet, salavatlardan oluşan bir na't-ı şerîf ve münâcât.

7. Mele Şevki, *Mevlidi'n-Nebî Aleyhi's-Salâti ve's-Selâm*

Mele Şevki'nin²⁷ 1994'te tamamladığı *Mevlidi'n-Nebî Aleyhi's-Salâti ve's-Selâm* isimli mevlid eseri on bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şöyledir: Hamdele ve salvelenin ardından Hz. Âdem'in yaratılması ve Hz. Peygamberin yüzü suyu hürmetine bağışlanması, Hz. Peygamberin nurunun yaratılması ve bu nurun, temizlenip arınması ile geçirdiği merhaleler, bir mevlid te'lif edenin kazanacağı büyük sevap, vasıfları, yaratılışı, teker teker Muhammedî nurun peygamberler silsilesi ile intikal etmesi ve bu sıralama, Hz. Âmine'nin melekler tarafından müjdelenmesi, velâdet ve son olarak Arapça dua bölümü.

Tahte'l-Kadâi ve'l-Kader, Menzerü'l-Beşer alâ Menhecü'l-Beşer, Hediyyetü'l-Habîbî, Beyne's-Sâili ve'l-Müci'bi, el-Hâşiyetü'l-Celiletü, ed-Dürrü'l-Esnâ fi Nazmi Esmâü'l-Hüsna, el-Kelimâtü'l-Hüsna Hâşiyetü'd-Dürül Esnâ, Hediyyetü'l-İğvân fi Nazmi Esmâ'r-Rahmân, Hülâsatü'l-Beyân Hâşiyetü Hediyyetü'r-Rahmân, Münacaatü'l-Fakîr.

²⁶ Gercüşlüdür. Şuan öğretmenlik yapmaktadır.

²⁷ Mardin Midyatlıdır. İzmir'de ikamet etmiştir. Yaklaşık 2005'te vefat etmiş ve Siirt Nurşin köyüne defnedilmiştir.

8. Mele Ali Mardîni, *Hâzâ Kitâb Âvâ Hayât*

Mele Ali Mardîni'nin²⁸ on beş bölümden oluşan *Hâzâ Kitâb Âvâ Hayât* isimli mevlidi şu bölümlerden müteşekkildir: Hamdele, Hz. Peygamberin nurunun kâinattaki her şeyden önce yaratılıp Âdem babamızın da bu nurdan yaratılması, Hz. Âdem'in dünyaya gönderilmesi ve Hz. Peygamberin miraca yükselmesi, mevlidin ve onu okumanın faziletleri, Hz. Peygamberin soyu, doğmadan önce Yahudilerin bunu sezip babası Abdullah'ı öldürmek istemeleri, anne ve babasının düğünü, dünyaya gelmesi ve şeytanın bundan duyduğu üzüntü, Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet etmek, doğmadan önce rüyada annesini peygamberlerin müjdelemesi, isminin verilmesi ile yerde ve gökte övgüye mazhar olması, isminin Allah'ın ismi celâlinin yanında bulunması, babasının vefatı, doğumunda meydana gelen mucizevî olaylar ve son olarak dua bölümü.

9. Mele Ahmed, *Mevlidi'n-Nebî Aleyhi's-Salâti ve's-Selâm*

Mele Ahmed'in²⁹ 2005 yılında te'lif ettiği *Mevlidi'n-Nebî Aleyhi's-Salâti ve's-Selâm* isimli eseri on üç bölümden oluşur. Bu bölümler şöyledir: Hamdele, mevlid okumanın ve okutmanın fazileti, Allah'ın kaleme yazmasını emretmesi ve onun da Kelîme-i Tevhid'i yazarak Hz. Peygamberin yaratılması, şeytanın yaratılması, meleklerin yaratılması ve görevleri, kâinattaki hiçbir varlığın yüklenemediği hilafet vazifesini cahilliğinden dolayı insanın yüklenmesi, Allah'ın yarattığı insanoğluna önce akıl ve şehvet verip sonra kitap göndermesi, Hz. Peygamberin soyu, hamileliği sırasında annesinin her ay bir meleğin rüyasında gelerek ona müjde vermesi ve son olarak dua bölümü.

10. Seyyid Bedreddîn, *Mevlûdâ Kürdî Bizmani Gundî*

Seyyid Bedrettin'in³⁰ mevlidi açık ve sade bir dille yazılmıştır. Bu manada mevlidinin başında; *Mevlûdâ Kürdî Bizmani Gundî* (Köylü Dilinde Kürtçe Mevlid) ibaresini kullanmıştır. Seyyid Bedrettin'in mevlidi on bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şu konulardan müteşekkildir: Hamdele, Hz. Peygamberin fazileti ve diğer peygamberlere olan üstünlüğü, Hz. Âdem'in yaratılması, Hz. Peygamberin soyu ve doğumu³¹,

²⁸ Seyyid Abdurrahman'ın oğludur ve Sofi Hacı olarak tanınır. Mardin merkezde vefat etmiş ve vasiyeti gereği Hirbe köyüne defnedilmiştir.

²⁹ Mele Ahmed, Mardin Midyatlıdır ve günümüzde burada ikamet etmektedir.

³⁰ Şırnak İdillidir. İstanbul İkitelli'de ikamet etmektedir.

³¹ Bu bölüm diğer mevlidlerden farklı olarak gayet ayrıntılı olarak işlenmiştir. Hz. Peygamberin doğum tarihinden, soyundan, silsilesinden bahsedilmiştir.

şemali, babasının gençliği, Hz. Âmine'nin hamileliğinin zahmetsizce geçmesi ve bu sırada yaşanan olağan üstü olaylar, sıfatlarını sıralayan bir salât ve selam bölümü ve son olarak bir na't-ı şerif.

11. Molla Ahmed Nâs, *Fekîye Nârincî Mevlûda Kürmancî*

Molla Ahmed Nâs³², 1990'da kaleme aldığı; *Fekîye Nârincî Mevlûda Kürmancî* isimli eserinin te'lif nedenini, önsözde şöyle açıklıyor: "Başta Ertûşî'ninki olmak üzere birçok mevlid sahih olmayan haberlerle doludur. Bu sebep yeni bir mevlid yazma ihtiyacı doğurmuştur."³³ Sahih olaylara ve kısa metninden dolayı mevlidini daha çok takdire şâyan görür. Aruz ile ölçülendirdiği mevlidinde şu iki ölçü kullanılmıştır: Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl ve fa'ilâtün fa'ilâtün fa'ilât.

Genel olarak iki bölümden oluşturduğu mevlidi şu konulara ayrılabilir: Hamdele ve salvele, Hz. Peygamberin kıymeti, mevlid okumanın ve okutmanın ehemmiyeti ve fazileti, doğumu, şahsiyeti, vasıfları, ahlâkı, dış görünüşü, temiz olan soyu ve ümmetine olan düşkünlüğü. İlk bölüm daha çok giriş mahiyetinde olup ikinci bölüm ise asıl mevlid kısmıdır.

12. Feyzullah Haznevî, *Rasûli bî Hember*

Feyzullah Haznevî³⁴ eserinin; âyetler ve Buhârî'nin sahih hadisleri ışığında yazılmış bir mevlid olduğunu ifade eder. Arapça olan mukad-

³² 1937 yılında İdil'in Tepeköy isimli köyünde dünyaya gelmiştir. Aslen Kayı köyündendir. Fakat babasının imamlık yaptığı köy olan Tepeköy'de çocukluğu geçmiştir. Gençlik yıllarını medreselerde geçirdikten sonra Bozburun köyünde fahri imamlığa başlamış ve burada bir medrese kurarak hocalık yapmıştır. Askerden dönüşünde kadrolu imamlığa geçip çeşitli köylerde hizmet verdi ve emekliliğinin ardından İdil'e yerleşti. Halen burada ikamet etmektedir. Birçok hocadan ders alan Molla Ahmed'in eserleri şunlardır: *Dîwana Şe'ru Çazele Modern û Sitrâcî (Divan)*, *Fekîye Nârincî Mevlûda Kürmancî*, *Xulasâ Akida Muslimanê Sunnî (Sünnî Müslümanların Akaidinin Hülasası)*, *Kurtîya Fıkha Şafî bi Sual û Cewab û Nazma Kurmancî (Şafî Fıkının Özeti)*, *Hungwê Xweş Asîl Risala İlme Usûl (Usûlü'l-Hadîs)*, *Tefsîra Kurmancî û Tercuma Muhcetü'l-Fewâid we'l-Esrâr fî Tefsîri Âyâtî'l-Îmâni we'l-Cihâdi we'l-İxtibâr (Bazı Âyetlerin Tefsîri)*, *Tefsîra Herdu Şehâdeta Dîgel Fatîhê û Dîgel Deh Suretê Kın (Kelîme-i Şehâdet, Fâtihâ ve On Süresinin Tefsîri)*, *Tefsîra Sûretê Nebe (Nebe Süresinin Tefsîri)*, *Tefsîra Sûretê Mülk (Mülk Süresinin Tefsîri)*, *Telqêna Mîrîya û Va'za Sağa û Hinek Duane (Telkin ve Bazı Dualar)*. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taha Nas, "İdilli Bir Âlim: Molla Ahmed Nas ve Eserleri", *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 363-371.

³³ Molla Ahmed Nas, *Fekîye Nârincî Mevlûda Kürmancî*, 1990, s. 1.

³⁴ Haznevi soy ismini almıştır, fakat Haznevî ailesine mensub değildir. Suriye doğumludur. Farklı ülkelerde uzun süre yaşamıştır. Arapça, Farsça, Türkçe, Kürtçe, İngilizce, Almanca ve Rusça bilmektedir. Kardiyoloji doktorluğu yapmıştır. Şu anda İstanbul Kanarya Adaları'nda yaşamakta olan Haznevî'nin mevlidten başka eseri yoktur.

dimesinde, mevlidin ne olduğu ayetler ve hadislerle açıklanıyor. Mevlid te'lif edilirken hemen hemen yarısında düz yazı şeklinde açıklamalar veriliyor. İçerik olarak ise çeşitli bölümlere ayırdığı mevlidinde şu konulardan bahsediyor: Hz. Peygamber'in doğumundan önce meydana gelen olaylar, doğumu, yetişmesi, peygamberliği ve vasiyetleri. Her bölümden önce, konu ile ilgili açıklamalar yapılmış ve akabinde ayet ve hadislerden örnekler verilir, bunlardan esinlenerek beyitler yazılmıştır. Mevlidin sonunda, mevlidi dinleme ahlâkı ve mevlidin nerede okunması gerektiği belirtilip, Allah'a hamd ü sena ile nihayete erdirilmiştir. 2009'da te'lif ettiği mevlidi herhangi bir yerde yayımlanmamıştır.³⁵

13. Mele Abdurrahman Becirmerî, *Mevlid-i Muhammed Mustafa*

Mela Abdurrahman Becirmerî³⁶, mevlidine müstakil bir isim vermemiş, eserin başında "*Mevliden Muhammed Mustafa'yâ Salâtü Selâm*" demekle yetinmiştir. On bölümden oluşan mevlidin her bölümünün sonunda aynı sözleri içeren birer salât vardır. Tarih vermediği mevlidinin bölüm içeriği şöyledir: Hamdele ve salvele, münâcât ve veladet yılı, Hz. Peygambere duyulması gereken sevgi ve ona nasıl ümmet olunacağı, Hz. Peygamberin soyu ve dünyaya geldiği çevre, çobanlığı ve Hz. Hatice ile evlenmesi gibi nübüvvet öncesi meseleler, nübüvvet öncesi yaptığı ibadetler ve vahyin gelişi, vahyin gelişinden sonra Mekke'deki durum ve Müslümanların çektiği sıkıntılar, Medine'ye hicret ve sonrasında İslam devletinin inşası, vefatı ve Veda Hutbesi, salavat getirmenin önemi ve mevlid duası.

14. Mele Hasan, *Mevlidü'n-Nebî*

Mele Hasan³⁷, *Mevlidü'n-Nebî* isimli mevlid eserini 9 Mayıs 1979'da tamamlayarak Nusaybin'de Turan mahallesinde bulunan bir matbaaya vermiştir. Daha sonra ilaveler yapmış ve bu tarihi de 15 Ağustos 2004 olarak vermiştir. Mele Hasan'ın mevlidi on bölümden oluşmuştur. Her bölümün sonunda aynı sözlerden oluşan salât ve selam ifadeleri vardır. İçeriği ise şöyledir: Hamdele ve salvelenin ardından Muhammedî nurun yaratılması ve Hz. Âdem'e bu nurun intikal etmesi, mevlidi okumanın

³⁵ Feyzullah Haznevî, *Rasûli bî Hember*, 2007.

³⁶ Mela Abdurrahman Becirmerî, Molla Hamza'nın oğludur. Halen Diyarbakır'da imamdır.

³⁷ Mele Hasan, Ali Gültaş'ın oğlu olup asıl ismi Hasan Gültaş'tır. Şırnak İdil'in Tirfilî köyünde dünyaya gelmiştir. Salihe aşiretine mensuptur. Mensup olduğu Salihe aşireti, Midyat'ın güney doğusunda Midyat – İdil arasında yerleşiktir. 2006 yılında Manisa Sert beldesinde vefat etmiştir.

fazileti, hikmeti ve sevabı, Muhammedî nurun silsile ile taşınması ve Hz. Peygamberin anne ve babasının evlilikleri, anne ve babasının düğünü, annesinin hamileliği sırasında yaşadığı olağanüstü olaylar, Hz. Peygambere methiye ve dünyaya gelmesi, dünyaya gelmesi nedeni ile cinlerin ve meleklerin tebrik için gelmesi, süt anneye verilmesi ve bu sırada ortaya çıkan doğaüstü olaylar, son olarak iki dua bulunur.

15. Feyzullah Erzen (Seyyid Feyzullah Fındıkî), *Hate Sefadı Mevlidi Mustafa*

Seyyid Feyzullah Fındıkî'nin³⁸ *Hate Sefadı Mevlidi Mustafa* ismini verdiği mevlidini 1994 yılında tamamlamış ve vefatından sonra oğlu Abdülkadir Erzen tarafından Halk Matbaacılık'ta basılmıştır. Seyyid Feyzullah, Kürtçe mevlidi barındırdığı yanlış bilgiler sebebi ile eleştirmiş ve Ertüşî'nin mevlidine bir reddiye yazmıştır.³⁹ Kendisine eleştirdiği mevlide bir alternatif olması için mevlid yazması teklif edilince de bu mevlidi kaleme almıştır. Elimizdeki neşredilmiş haline göre mevlid, on bölümden oluşmaktadır.⁴⁰ Bölümler şu konulardan müteşekkildir: Hz. Peygambere salavat ve bunun fazileti, mevlidin ehemmiyeti, İbn Dihye'nin yazdığı mevlid, Hz. Peygamber'in mucizeleri, nesebi, doğumunda meydana gelen olağanüstü olaylar, merhaba bölümü ve münâcât.

³⁸ Seyyid Feyzullah Fındıkî 1932 yılında Siirt'in Erüh ilçesine bağlı Fındık nahiyesinde doğmuştur. Şeyh Muhammed Efendî'nin oğludur. İlk dini bilgilerini babasından almış ve ilkokulun ardından Şeyh Seydâ (ö. 1968)'nin Cizre'deki medresesinde ona talebe olmuştur. Burada tanıştığı başka hocalardan da istifade etti ve bir süre sonra eğitim için gittiği Suriye'nin Derik ilçesinde Molla Ahmed Befevî'den ders aldı. Burada icazetini aldıktan sonra Türkiye'ye geri döndü ve Şırnak ve Van'ın köylerinde fahri imamlık yaptı. Nihayetinde Cizre'de açılan imamlık kadrosunu kazanıp burada göreve başladı ve burada uzun yıllar hem imamlık hem de hocalık yaptı. Memuriyetinin son yıllarında Silopi'ye tayin olup burada emekli oldu. Birçok eser yazan Fındıkî, eserlerini bir külliyatta toplamaya niyetlendiği bir sırada 2002 yılında hakkın rahmetine kavuşarak Silopi'ye defnedildi. Eserleri: *Levâmiu'l-Cevâhir fi İsnâ Aşere İlmen Yücâhir, Ârâu'l-Urâ fi İmtinâ'iz-Zuhri Ba'de'l-Cumuati fi'l-Kurâ, Keşfü'l-Evrâk an Ahkâmi'l-Fusûli ve'l-Evrak, Zekâtü'l-Mâl Tehillü li'l-Âl, en-Nuktatü fi Tehâreti'l-Unt, İkdü'l-Leâli fi Hidmeti ani'l-Gazâli, Kavli'n-Nahî ani'l-Âlâti'l-Melâhi, Ahle'l-Ekvât fi Kırâati ale'l-Emvât, İcâzü'l-Cevâb fi Zebihâti Ehli'l-Kitâb, er-Rudûdü'l-Dâmiğa fi Reddi ale'l-Mevlidi'l-Kurmançî, Hate Sefadı Mevlidi Mustafa, Gule Narencî Mevlide Kurmançî, Vakıf, Âyetiim Kerîme, Fi Fazli Savmi Receb. Eserler ve müellifin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Recep Özdirek, "Cumhuriyet Döneminde Şırnak Bölgesinde Yaşayan Âlimlerin Fıkıhla İlgili Eserlerinin Değerlendirilmesi", *Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Şırnak 2010, s. 707-722.*

³⁹ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özdirek, a.g.e., s. 720.

⁴⁰ Özdirek, aynı yer.

16. Feyzullah Erzen, *Gule Narencî Mevlide Kurmancî*

Seyyid Feyzullah Fındıkî'nin, Ertûşî'nin mevlidine karşılık yazdığı bir başka mevlididir. Diğer mevlidi gibi oğlu Abdülkadir Erzen tarafından Halk Matbaacılık'ta basılmıştır. Mevlid 1983 yılında kaleme alınmıştır. Diğer mevlid daha kapsamlıdır. Bu mevlidi daha kısadır ve üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler içerdiği konulara göre şöyle sıralanabilir: Hz. Peygambere salavat getirmek ve bunun fazileti, merhaba bölümü ve münâcât.

17. Mele Zâhid, *Mevlidi Şerif Herdû Bâtî*

Mele Zahid'in⁴¹ kaleme aldığı *Mevlidi Şerif Herdû Bâtî* isimli mevlidi, Molla Batevî (Ertûşî)'den esinlenerek yazılmıştır. Üslûp, dil, şive, kafiye ve şüursellik açısından onun mevlidine benzer. Mevlidi 11 bahir 22 başlık ve 667 beyitten oluşur. Bu mevlid 1973'de Diyarbakır'da tamamlanmış ve 1978'de İstanbul'da Bayraktar yayınevinde çoğaltılmıştır. Yazdığı mevlidi ile Seyda Tirey'i de etkilemiş ve o da bir mevlid yazmıştır. Oldukça uzun ve geniş olan mevlidini şu yirmi iki başlık halinde te'lif edilmiştir: Hamdele, mevlid okumanın fazileti, mevlide duyulan saygı ve mevlidin adet haline gelmesi, Hz. Peygamberin aşkı ve onun nurunun aydınlatıcılığı, yerin ve göğün yaratılışı, Hz. Âdem'in yaratılışı ve Hz. Peygamberin nuru, Hz. Âdem'e yaratılan nurun intikal etmesi, Hz. Peygamberin babasının mucizeleri, annesi, anne ve babasının evlenmesi, annesinin hamileliği ve bu sırada meydana gelen olağan üstü hadiseler, babasının vefatı ve annesinin üzüntüsü, doğumu (merhaba bölümü), doğumundan sonra annesinin şahit olduğu mucizeler, doğduğu gece meydana gelen olağan üstü hadiseler, sütannesi Halime'ye verilmesi, çobanlık yapması ve meydana gelen sırlı olaylar, annesinin vefatı, annesinin vefatından sonra dedesi Abdülmuttalib'in, onun vefatından sonra da amcası Ebû Tâlib'in muhafaza etmesi, Hz. Hatice ile evliliği ve nübüvvetin gelişi, hicret hadisesi, son olarak mevlidin duası.

18. Şeyh Muhammed Mehdî, *Mevlüde Kurmancî*

Şeyh Muhammed Mehdî⁴² mevlidine müstakil bir isim vermemiş başına yalnızca Kürtçe Mevlid manasında *Mevlüde Kurmancî* yazmıştır.

⁴¹ Asıl ismi M. Zahit Kardeşlik'itr. Diyarbakır Lice ilçesine bağlı İnce Kavak Köyünde 1935 yılında dünyaya gelmiştir. Birçok şeyh ve âlimden ders almış ve 1959'da on yıllık medrese hayatı başlamıştır.

⁴² Şeyh Muhammed Mehdî, Şeyh Muhammed Tahir'in oğludur. Hz. Abbas (r.a.)'ın soyundandır. Diyarbakır'ın Hıdırilyas köyünde 1932'de dünyaya gelmiştir. Küçük yaştan itibaren

Bu mevlid; Hasan Ertûşî'nin yazdığı mevlidin muhtasarıdır. On üç bölümden oluşan mevlid, konu bütünlüğü olarak diğer mevlidlere benzer. Mevlidin sonunda belirttiğine göre 31 Ağustos 2002'de tamamlamıştır. Mevlidi şu bölümlerden oluşur: Hamdele, mevlid okumanın faziletinden ve okutanın işlediği büyük hayır, mevlid okunan yerde hâsıl olacak bereket, Allah'ın kaleme yazmayı emretmesi ve onun Lâ ilâhe illallah yazması, Hz. Âdem'in yaratılması ve bu soydan gelenlerin temizliği, Hz. Peygamber'in babasının hayatı ile ilgili bilgiler, anne ve babasının evliliği, babasının vefatı ve annesinin hüznü, hamileliği sırasında Hz. Peygamberin annesinin şahit olduğu olağanüstü olaylar, velâdet, merhaba bölümü, münâcât ve mevlidin duası.

19. Mele Abdurrahman Harhûrî, *Mevlûde Siyer*

Mele Abdurrahman Harhûrî⁴³, mevlidine *Mevlûde Siyer* ismini vermiştir. Eser tarihsizdir ve diğer mevlidlere göre oldukça uzundur. On üç bölümden oluşur. Bu bölümler şu konuları hâizdir: Hamdele ve Hz. Peygambere ümmet olmanın üstünlüğü, doğumu ve çocukluğu⁴⁴, babası ve annesinin hayatları ve evlilikleri, Selman-ı Fârisî ile İbn Hayyam'ın peygamberimiz ile ilgili bazı rivayetleri, ilk vahyin gelmesi ve insanların

ren çeşitli medreselerde ilim tahsili görmüştür. İlk tahsiline Diyarbakır Bismil Belle köyünde Şeyh Molla İbrahim'den ders alarak başlamış sonra Seyda Molla Muhammed'ten ders alarak devam etmiştir. Daha sonra Şeyh Molla Sadullah Cezerî ve Girik köyünde Molla Seyyid Hasan'dan ders almıştır. Bunlardan başka Şeyh İsmail ve meşhur Seyda Molla Said Cimzikî'den de ders alır. Nihayetinde Diyarbakır Bismil Belle'deki Şeyh Molla İbrahim'den icazet almıştır. Bundan başka şu icazetleri de almıştır: Seyyid Hasan'dan Kıraat-i Seba' ve Tecvid, Şeyh Seyda El-Cezerî'den Nakşibendî hilafet icazeti, Şeyh Muhammed Alevî'den Kadîrî hilafet icazeti. İcazetini aldıktan sonra Diyarbakır'da Seyfümülük türbesinin doğusunda, Dicle kenarında bulunan Seyfümülük Medresesini kurmuş ve burada binlerce talebe okutup, yüzlercesine icazet vermiştir. Nakşibendî tarikatına mensup olan Şeyh Muhammed Mehdî, bu tarikatın yayılması için çalışmış ve binlerce müride inabet vermiş, 30'a yakın kimseye de tasavvufî hilâfet icazeti vermiştir. Şeyh Muhammed Mehdî 3 evlilik yapmıştır. Dokuz çocuğu vardır ve 2009 yılında vefat ederek Seyfümülük'e defnedilmiştir. Eserleri şunlardır: *Risâletü Mahrecü'l-Dâd*, *Risâletü't-Tevessül ve'l-İstiğâze*, *El-Hidâyetü fi'l-İctihâd Müsîfî fi Tasavvufi*, *Risâletü fi Beyâni'l-Kaffarati Bi'l-Çirâmâti ve'l-Evraki'l-Maliyeti*, *Risâletü en-Nutku'l-Fesih fi Mahraci Dâti's-Sahîh*, *Risâletü fi Tahrimi'r-Riba ve Vücûbi'z-Zekâti fi Fusûlü'n-Nakdiyeti ve'l-Eorakil Maliyeti*, *Mevlûde Kurmancî*.

⁴³ Mele Abdurrahman Harhûrî, Siirt Pervarilidir. Halen imam olarak görevini sürdürmektedir

⁴⁴ Bu bölüm oldukça uzun ve ayrıntılıdır. Bu bölümün içinde: Hz. Peygamberin doğum tarihi, dünyaya gelmesi, birtakım olağan üstü hadiseler, sütanneye verilmesi, inşikak hadisesi, annesinin vefatı ile dedesinin muhafaza etmesi ve çobanlık yapması gibi konular içerir.

İslam'a davet edilmesini, Müslümanların ilk dönemde gördüğü eziyetler, Müşriklerin, Hz. Peygamberi öldürme planları ve Habeşistan'a hicret, Hz. Peygamberin Beytül-Haram'da namaz kılması esnasında ona saldırıda bulunulması, Mekke'de vuku bulan olaylar ve ardından Medine'ye hicret edilmesi ile daha sonra burada meydana gelen vakıalar⁴⁵, merhaba bölümü, manzum halde yazılmış dua bölümü.

20. Mele Süleyman Kurşun, *Mevlida Peygamber (Mevlida Pêxember)*

Mele Süleyman Kurşun'un⁴⁶ *Mevlida Peygamber* isimli eseri İstanbul'da Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık'ta 2010 yılında basılmıştır. Başında bir mukaddime bulunmaktadır ve burada mevlid ve tarihinden bahsetmektedir. On altı bölümden oluşan eseri şu bölümlerden oluşmaktadır: Hamdele, İslam'dan önce Arapların durumu ve vahyin nüzûlü, merhaba bölümü, Hz. Peygamberin doğumu ve peygamberliği, aile ilişkileri, komşuları ve çevresi ile ilişkileri, savaşları, iş ve işçilerle ilişkileri, merhameti, adâleti, cömertliği, Allah'tan korkması, duaları, hak davası ve son olarak mevlidin duası.⁴⁷

C. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Zazaca Mevlidler

Ülkemizde bulunan Zaza kökenli vatandaşlarımız tarafından yazılmış altı adet mevlid tespit ettik. Bunların ilki ve en meşhur olanı Ahmed b. Hasan el-Hâsî (Mela Ehmedé Xasî)'nin mevlididir. Bunları sırası ile şöyle sıralayabiliriz:

1. Ahmed el-Hâsî, *Mevlid*

Ahmed Hâsî, 1866 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesi Has köyünde dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini babası Molla Hasan'dan almıştır. Kendi köyünde bulunan müderrislerden ders aldıktan sonra asıl eğitimini Diyarbakır Ulu Câmîi yanında bulunan tarihi Mesûdiye Medresesi'ndeki Müftü Hacı İbrahim Efendi'nin rahle-i tedrisinde tamamlamış, icâzet almıştır. Daha sonra yaklaşık on yıl çeşitli memuriyetlerde bulunmuş ve

⁴⁵ Bu konu dokuz, on ve on birinci bölümlerde ardı ardınca işlenmiştir.

⁴⁶ 1952 yılında Batman Gercüş'te bulunan Bağlıca köyünde dünyaya gelmiştir. On altı yaşında hafızlığını tamamlayıp bölgenin tanınmış âlimlerinden Molla İsmail Efendi, Şeyh Fahrettin Efendi, Molla Ramazan Efendi'den ders aldıktan sonra Bismil'de Şeyh Muhammed Arapkendî'den icâzet aldı. Birçok talebe yetiştiren Süleyman Kurşun, çeşitli dergi ve gazetede yayınlanan yazılarını 1995'te *Makaleler* ismi ile neşretmiştir. 2001 yılında ise *Rëbaz Diwana Yekem* isimli divânını tamamladı. Hâlen İstanbul'da ikâmet etmektedir. Bkz. Süleyman Kurşun, *Rëbaz Diwana Yekem*, Mizgin Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 1.

⁴⁷ Süleyman Kurşun, *Mevlida Pêxember*, Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık, İstanbul 2010.

sonrasında Diyarbakır müderrisliğine atanmıştır. Bir süre sonra Lice müderrisliğine gelmiş ve sonrasında Lice müftüsü olmuştur. İki yıl görev yaptıktan sonra cumhuriyetin kurulması ile görevinden istifa etmiştir. Nakşîbendî tarikatına müntesip olan Ahmed Hâsî aynı zamanda bu tarîkatta hilâfet makamına yükselmiştir.

Siyasi iktidar ile yer yer anlaşmazlık yaşayan Ahmed Hâsî birkaç yılını da sürgünde geçirmiştir. Sonrasında serbest kalsa da baskıların artması sebebi ile Hezan'a yerleşerek burada yaşamının sonuna kadar mütevacı bir hayat yaşamıştır. 1951 yılında vefât ederek burada toprağa verilmiştir.

Ahmed Hâsî'nin *Mevlid*'i ilk olması açısından önemli bir kaynaktır. Eser, *Vesîletü'n-Necât* ile karşılaştırıldığında, Kürtçe mevlidlere göre daha edebî⁴⁸ bir yapıya sahiptir. On dört bölümden oluşan eser; Fâilâtün Fâilâtün Fâilün vezni ile yazılmıştır. Yirmi dokuz sayfa ve selam-salât bölümleri hâriç üç yüz elli bir beyitten oluşan *Mevlid*'in orijinal nüshası 1898 yılında Diyarbakır'da yayınlanmıştır.⁴⁹ Bu matbû nüshanın baş sayfasında bulunan ibâre şöyledir: "*Diyâr-ı Bekir Vilâyet-i Celîlesine tâbî' Lice Kazası'na mülhak Hezan karyeli Mekrûmetlû Ahmed el-Hassî Efendi'nin Zaza lîsânî ile te'lîf ettiği işbu Mevlîd-i Şerif... Vilâyet-i mezkûre Litografya matbaasında tab' ve neşr edildi.*"⁵⁰

Salât kısımlarını da başlık zannederek, bazıları *Mevlid*'i on altı bölüm olarak tasnif etse de incelememiz sonucu on dört başlıktan müteşekkil olduğunu gördük. Bölüm içeriği olarak ise diğer mevlidlerden çok farklı değildir. Her birine "bahis" denilen bölümler şu konuları içerir: Hamdele, mevlid okumanın fazileti, Allah'ın ezeliği, kâinatın yaratılışı, Allah'ın kaleme yazmayı emretmesi, Âdemî nurun yaratılması, Âdem (a.s.)'ın Cennet'ten kovulması, Hz. Peygamberin anne ve babasının evliliği, Muhammed'î nûrun Âmine annemize intikâli, velâdet, doğum sıra-

⁴⁸ Eserin edebî yapısı için bkz. Adnan Oktay, "Klasik Edebiyat Teknikleri ile Bir değerlendirme: Melaye Ehmedê Xasî'nin Kırmanca (Zazaca) Mevlidi", Zaza Halkı; Tarih, Dil, Kültür ve Kimlik Sempozyumu Tebliğ Notu, Erivan 2011.

⁴⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 442 nolu dosyada, 56 gömlek no ve MF.MKT. fon kodu ile 25/Za/1316 tarihine ait arşiv kaydı şöyledir: "*Diyarbakır'da mukîm talebelerden Ahmed Efendi'nin Zazaca yazdığı Mevlîd-i Şerif'in tab ve neşrine ruhsat verildiği...*"

⁵⁰ Okıç, a.g.m., s. 30.

sında meydana gelen mûzicevî olaylar, Hz. Peygamberin sütanneye verilmesi, vahyin nüzûlu ve mîraç, son olarak dua bölümü.⁵¹

2. Osman Esad Efendi; *Biyîşe Peygamberî*,

Osman Esad Efendi, 1852'de Siverek'te dünyaya gelmiştir. Eğitiminin ardından çeşitli görevlerde bulunmuş, 1905'te Siverek müftülüğü olmuş ve bu görevi yirmi dört yıl devam ettirmiştir. 1903'te kaleme aldığı mevlidini neşretmek için teşebbüslerde bulunsa da buna ancak 1933'te Şam'da eserinin basılması ile muvaffak olmuştur. 1929 yılında vefât etmiştir.

Mevlid geleneğinin sünnî kimseler arasında yaygınlaşması nedeniyle Osman Efendi güney lehçesinde bir mevlid yazma ihtiyacı duymuştur.⁵² *Biyîşe Peygamberî* isimli bu mevlid eseri sekiz bölüm ve 196 beyitten oluşmaktadır. On birli hece ölçüsü ile yazılmış eserinin farklı nüshaları bulunmaktadır. Son olarak 2007 yılında Kürt Enstitüsü tarafından "*Mewlido Dimilî*" ismi ile basılmıştır.⁵³

3. Mele Hunij, *Mevlid-i Peygamberî*

Mele Hunij, 1930'lu yıllarda Elazığ Palu'da bulunan Hun Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Çeşitli şehirlerde eğitim gördükten sonra köyüne dönerek yirmi beş yıl imam-hatiplik yapmıştır. 1971'de tamamladığı *Mevlid-i Peygamberî*, beş bölüm ve 266 beyitten oluşmaktadır. Diğer mevlidlerden farklı olarak on altılı hece ölçüsü ile yazılmıştır. Mevlid eseri 2004 yılında İstanbul'da Vate Yayınevi bünyesinde neşredilmiştir.

4. Mele Kâmil; *Mevlid-i Nebî*.

Mela Kâmil, 1938'de Bingöl'de dünyaya gelmiştir. Çeşitli yerlerde tamamladığı eğitiminin ardından imam-hatipliğe başlamış ve farklı yerlerde hizmet verdikten sonra Genç'in bir köyünde bu görevden emekli olmuştur. 1999'da te'lif ettiği eseri *Mevlid-i Nebî*, on birli hece ölçüsü ile yazılmıştır ve 104 beyitten oluşur. 2003 yılında İstanbul'da neşredilmiştir.

5. Mele Muhammed el-Murâdânî el-Gencî, *Mevlid-i Zazakî*

Mele Muhammed el-Murâdânî el-Gencî, Bingöl Genç'in Murâdan köyündendir. 1952'de dünyaya gelmiş ve ilk eğitimini babasından almıştır. Daha sonra Muş'ta eğitim görüp imam-hatipliğe başlamıştır. Emekli-

⁵¹ Mela Ehmedé Xasî, *Mevlid* (Editör: Huseyn Siyabend), Hivda İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

⁵² Zülfü Selcan, "Zaza Dilinin Tarihi Gelişimi", I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu Tebliğ Notu, Bingöl 2011, s. 14-15.

⁵³ Murad Caşad, "Kirmanca (Zazaca) Mevlidler", *Günlük Gazetesi*, Tsz.

liğin ardından Bursa'ya yerleşmiştir ve hâlen burada müderrislik yapmaktadır.

Mevlid-i Zazakî isimli eserinin elimizde bulunan nüshası üç risâleden oluşmaktadır. Birinci bölüm; Zazaca mevlid, ikinci bölüm; akîde ve üçüncü bölüm ise; Bedüzzamân'ın *İkinci Mektup*'unun içerir. Konumuzu ilgilendiren mevlidi ise; sekiz fasıldan müteşekkildir. Bunlar şöyledir: Hamdele, Muhammedî nurun yaratılışı, Muhammedî nurun intikâli, velâdet, merhaba, velâdet sonrası, Peygamberimizin vasıfları ve son olarak Arapça dua bölümü.⁵⁴

6. Abdülkâdir Arslan, *Mevlid-i Nebî*

Abdülkâdir Arslan, Bingöl merkez Muşet köylüdür ve hâlen burada imam-hatip olarak görevini sürdürmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından geçtiğimiz yıllarda bir ilk olarak TRT bünyesinde okunan Zazaca Mevlid programında görev almış ve canlı olarak bu mevlidi icrâ etmiştir.

Mevlid-i Nebî isimli eseri, yakın zamanda yazılan mevlidlerdendir. On beş bölümden oluşan mevlid şu bölümlerden müteşekkildir: Bismillah, mevlidin ortaya çıkışı, mevlid edebi, câhiliye devri, Âdem (a.s.)'ın yaratılması, Nebî (a.s.)'ın ecdâdı, Nebî (a.s.)'ın çocukluğu, ahlâk-ı Nebî, hamilelik, velâdet ve vefât günü, Tâif, hicret, Uhud, merhaba, dua.⁵⁵

D. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arapça Mevlid

Ülkemizde yaşayan Arap kökenli vatandaşlarımız tarafından yalnızca bir mevlid icra edilmektedir. O da Buhârî'nin meşhur şârihi olan İbn Hacer el-Heytemî'ye⁵⁶ (ö. 1567) ait *en-Ni'metü'l-Kübrâ ale'l-Âlem fi Mevlidi Seyyidi Veledi Âdem'*dir. Özellikle Mardin ve çevresinde bulunan Arap kökenli vatandaşlarımız kendilerine Arap değil "mıhalmî" derler ve günümüzde İbn Hacer'in mevlidini özel gün ve gecelerde okurlar. Hatay ve çevresindeki vatandaşlarımızda böyle bir mevlid geleneği yoktur.

Bu mevlid içerik olarak; Muhammedî nurun yaratılışı, bu nurun diğer peygamberlerden intikal ederek ona ulaşması, annesinin hamile kalması, babasının vefatı, doğumu sırasında veya bundan önce ve sonra

⁵⁴ Muhammed el-Murâdânî, el-Gencî, *Mevlid-i Zazakî*, Basılmamış eser tsz.,

⁵⁵ Abdülkâdir Arslan, *Mevlid-i Nebî*, Basılmamış eser tsz.

⁵⁶ Hayatı ve eserleri için bkz. Cengiz Kallek, "İbn Hacer el-Heytemî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIX, 531-534.

meydana gelen doğaüstü olaylar, sütannesi Halîme'nin yanına verilmesi, Halîme'nin şahit olduğu olağan üstü olaylar, şemali, ahlâkı, nübüvveti ve bunun alâmetleri, mucizeleri, isrâ ve mi'rac, tebliği ve gazveleri, evlenmesi, çocukları, vefatı gibi hadiseleri kapsar. Bunlarda da diğer mevlidlerde olduğu gibi bol miktarda hadis kaynak edilmektedir.⁵⁷ Bu konular bize ayrıca göstermektedir ki; mevlidler içerik olarak birbirine çok benzerler.

İbn Hacer'in mevlidinin yazma nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde Esad Efendi No: 448/1'de bulunmaktadır. Bu mevlid, diğerleri ile karşılaştırıldığında kaynaklara dayanan, abartısız, gerçekçi, duygusallığa yer vermeyen, didaktik metinlerden oluşmaktadır.⁵⁸ Mevlid, manzum ve mensur olarak yazılmıştır ve oldukça uzun üç fasıldan oluşur. Bunlar genel olarak şu konuları içerir: Hamdele ve salvele, Hz. Peygamberin mucizeleri, Âmine annemizin hamileliği, velâdet ve dua.

E. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Mevlid Merasimleri

Mevlidler başlangıçta Hz. Peygamberin doğumunu kutlamak maksadı ile yapılan merasimlerde okunmak üzere yazılmıştır. Günümüzde ise, kandil gecelerinde, sünnet ve düğün merasimlerinde, cenaze sırasında ve ölümlerin sene-i devriyesinde, kutlamalarda, önemli gün ve gecelerde ve daha birçok amaçla okunmaktadır. Bu nedenle günümüzde mevlid denince mevlid merasimi akla gelmektedir.⁵⁹

Ülkemizde okunan Kürtçe, Zazaca ve Arapça mevlidlerin merasimlerindeki tarzını ve müzikal olarak icra şeklini aşağıda verirken, örnekleri ile Türkçe okunan mevlid merasiminin karşılaştırmasını da yapmak istiyoruz.

Mevlid merasimlerinin yapılma zamanları her yerde aynıdır. Yukarıda bahsettiğimiz mevlid merasimi zamanları, ülkemizin doğusunda da aynı şekildedir. Bu merasimler oldukça yaygındır ve genelde cami imamları ve dinî bilgiye sahip kişiler tarafından okunmaktadır. Mevlidi okutan bir şahıs ise mevlid önceden haber verilir ve halk davet edilir. Mevlid ikramı dağıtılır.

⁵⁷ İsmail Durmuş, "Mevlid- Arap Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 480.

⁵⁸ Durmuş, aynı yer.

⁵⁹ Ahmet Çakır, *Müziğe Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2009, s. 91.

Şırnak, Hakkâri, Mardin ve Siirt çevresinde Kürtçe mevlid icra edilirken, ortaya bir tepsi üzerine biraz tuz, buğday, şerbet(şekerli su) vs. konulur. Mevlid bittiğinde o tepsi cemaate dağıtılır. Oradakiler bir tutam tuz, bir bardak şerbet ve yedi tane buğday alır ve bunları çiğnmeden yutar. Artan tuz ve buğday mevlid sahibinin erzaklarına eklenir ve bunun bereket getireceğine inanılır.

Adıyaman çevresinde ise mercimek gibi bakliyatlar da konur ve mevlid sonunda onlardan yemek yapılarak dağıtılır. Bunun bereket getireceğine inanılır. Eski bir âdete göre ise Diyarbakır çevresinde mevlid sırasında başka bir hadise dikkat çekiyor. Mevlid sırasında bir tepsiye cüzdanlar koyuluyor ve mevlidten sonra herkes kendi cüzdanını alıyor. Okunan mevlidin bereketinin maddi anlamda o cüzdana intikal edeceği düşünülüyor.

F. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Mevlid İcrasının Makamlar Açısından İncelenmesi

Günümüzde serbest olarak okunan mevlidlerin, eskiden bestelendiği ve bu beste ile okunduğu da olmuştur. Örneğin; ülkemizde en fazla icra edilen mevlid olan *Vesiletü'n-Necât*'ın bestelendiği ve bununla icra edildiği bilinmektedir. Bu mevlidin yazıldığı asır olan XV. yy'da bizzat Süleyman Çelebi tarafından bestelenmiş olduğunu düşünenler bulunmaktadır.⁶⁰ Bunun gibi Sinâneddin Yûsuf Çelebi (ö. 1565) tarafından bestelenmiş olabileceği de bize oluşan bilgiler arasındadır. Fakat daha kesim bir bilgiye göre XVII. yy'da Bursalı Sekban⁶¹ adlı bir mûsikîşinas tarafından bestelenmiş ve bu beste ile XIX. yy'a kadar okunmuştur.⁶²

Türkçe mevlide başlamazdan evvel bir aşır okunur. Hâlbuki Kürtçe, Zazaca ve Arapça mevlid okumaya başlamadan evvel, Ahzab sûresi 56. âyet okunur. Bu âyeti okumak adet haline gelmiştir. Türkçe mevlidde bölümleri oluşturan her bahirden önce bir aşır okunur. Bu mevlidlerde

⁶⁰ Ergun, a.g.e., s. 12.

⁶¹ Bursalı Sekban, II. Mahmud zamanında başhânedendir. Mevlidin her satırını ayrı ayrı sanatlı bestelemiş, bu beste Mevlidçibaşı Osman Efendi ile kendi talebelerinden birine öğretilmiş ve bu yolla yayılmıştır. Notası yazılmamış olan bu beste başkalarından gizlenmiş ve zamanla unutulmuştur. En son Hüdâî dergâhı şeyhi Rûşen Efendi'den sonra da bu besteyi bilene rastlanmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Karadeniz, *Türk Mûsikîsi Nazariye ve Esasları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981.

⁶² Özcan, a.g.e., s. 37.

ise, başında okunan zikrettiğimiz âyetten başka Kur'an okunmaz. Fakat sonunda aşır okunabilir.

Türkçe mevlidlerde her bahirden önce, okunacak o bahrin makamında bir tevşih⁶³ okunur. Diğerlerinde ise böyle bir gelenek yoktur. Biraz daha açarsak; Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da böyle bir gelenek yoktur ve gördüğümüz kadarıyla yaşlılar ilâhî okumayı tercih etmiyorlar. Yeni nesil ise mûsikîye daha yakınlar ve makamları uygulamaya çalışıyorlar. Bu sebeple de bu çevrede bestelenmiş farklı dillerde ilâhîleri okuyorlar. Ayrıca burada eski nesil arasında özellikle kaside ve na't okuma geleneği vardır. Bu kaside ve na'tlar mevlid aralarında ve sonlarında okunuyor.

Âşikârdır ki; bir bölgede icra edilen dinî mûsikî ile yerel mûsikî birbirinden zıt olamaz. Bu çerçevede ülkemizin doğusunda mevlidler icra edilirken, bizim tespit ettiğimiz kadarıyla buranın halk mûsikîsine benzerlik arz ediyor. Burada yaygın olan Uşşak makamı, mevlidlerde de en fazla kullanılan makamdır. Bunu Hüseyinî ve Hicâz makamı takip eder. Fakat şunu da belirtmek isteriz ki; makamlar bölgeden bölgeye değişmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz kadarıyla bu bölgede en çok Ertûşî ve Haydârî'nin mevlidi tercih edilmektedir. Bu mevlidlerde başlangıç bölümünden merhaba bölümüne kadarki kısım Uşşak makamında okunmaktadır. Fakat icralar gayet basit ve az sanatlı olarak icra edilmekte, çoğu zaman Uşşak dörtlüsü etrafında gezinmeler yapılmaktadır. Merhaba bölümüne gelindiğinde ise Hüseyinî makamına geçilir ve bu makamda gayet güzel nağmeler teğannî edildikten sonra bölüm bitirilir. Burada bütün cemaat ayağa kalkar ve bölüm bitene kadar ayakta durur. Hâlbuki Türkçe mevlid okurken yalnızca *Veladet Bahri*'nin sonunda ayağa kalkılır ve kısa bir dua ile bahir bitirilir.

Mevlid sırasında Hz. Peygamberin doğumuna sıra gelince ayağa kalkılması İmâm-ı Sebki (ö. 1355)'den kalma bir adettir.⁶⁴ Bir çeşit saygı ve hoş geldin ifadesi olan bu kalkış salâvatlarla sona erer. Bu ülkemizde okunan tüm mevlidler için geçerlidir. Fakat özellikle Kürtçe mevlidlerde her bölümden sonra nakarata benzer bir ifadeyle cemaate salâvat getirtilir. Eserden esere değişen bu nakarat bölümünde gelende Türkçe olarak

⁶³ Bu tevşihler hakkında örnek eserler için bkz. Rauf Yekta, Ahmed Irsoy, Ali Rifat Çağatay, *Türk Mûsikîsi Klasiklerinden İlâhîler*, İstanbul Konservatuvarı Yayınları, İstanbul 1931, c. 1.

⁶⁴ Pakalın, a.g.e., s. 524.

"Ateşten, Allah'ın azabın kurtulmak istiyorsanız, Allah rasûlü (a.s.)'ın ismi anıldığında salavât getiriniz." gibi sözler bulunur.

Kürtçe mevlidlerin sonunda bir münâcât okunur. Bu münâcât tespit ettiğimiz kadarıyla Hicâz makamında okunuyor. Bundan sonra bir dua yapılıyor ve mevlid merasimi bitip, yeme içme ikram kısmına geçiliyor.

Mardin ve çevresinde okunan Arapça mevlidlerde ise müzikal bir icra görmedik. Düz yazı okur gibi okunan mevlidlerde yalnızca salavat çağrısı için okunan nakarat benzeri bölümler nağmeli okunur ve arkasından nağmeli olarak birlikte salavat getirilir. Bu bölgede mevlid sırasında aşır, ilâhî ve kasîde gibi bir icra da söz konusu değildir.

Zazaca mevlidler ise icrâ olarak, Türkçe ve Kürtçe mevlidlerin icrâsına benzemektedir. Yer yer bölgesel farklılıklar içermekle birlikte özellikle Bingöl ve çevresinde mevlid okumaya geçmezden evvel, okunacak bahrin konusuna da uygunluk arz edecek bir aşır⁶⁵ okunur. Bununla beraber nadir de olsa Zazaca mevlidlerde bölüm aralarında da isteğe bağlı olarak aşır okunabilmektedir. Mevlid icrasının evvelinde bazı bölgeler de ise Kürtçe mevlidlerin icrâsında âdet olan, Ahzab sûresi 56. âyet okunur.

Sonuç

İnsanlar, geçmişten günümüze birçok alanda mûsikî ile iştiğal etmiş olsa da, onun en büyük inkişaf yeri dînî mûsikî olmuştur. Birçok dinde mûsikî çeşitli şekillerde kullanılmıştır. İslam Tarihi'nde ise mûsikî; dînî maksat ile çeşitli formlara ayrılmış ve büyük bir gelişme göstermiştir. Bu formlardan biri de günümüzde icra edilen mevlidlerdir.

Gördüğümüz kadarı ile ülkemizin doğusunda daha el değmemiş, incelemeye muhtaç meseleler bulunmaktadır. Bunlardan biri de mevlidlerdir. Son yıllarda benzer çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu makale de bu eksikliği gidermek gayesi ile yazılmıştır. Kanaatimizce bu mevlidlerden her biri o dili iyi bilen kişilerce incelenmelidir. Bu konuyu araştırmacıların dikkatine sunuyoruz.

Tespitlerimize göre en yaygın Kürtçe mevlidler Ertûşî ve Haydârî'ye ait olanlardır. Diğer mevlidler yazarları veya müderris olan

⁶⁵ Eskiden on âyetlik bir bölümü içerdiği için Kur'an'ın okunan bir bölümüne denirdi. Günümüzde âyet sayısına dikkat edilmeksizin icrâ edilen Kur'an'a da bu tabir kullanılmaktadır.

bu yazarların talebeleri tarafından okunmaktadır. Okuma sırasında icra edilen mûsikî daha geri plandadır. Hemen hemen aynı nağmelerden oluşur. Bu tarz Zazaca mevlidler için de geçerlidir. Arapça mevlidlerde ise mûsikî yok denecek kadar azdır. Fakat özellikle gençlerin mûsikîye olan ilgileri Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da mevlid okuma geleneğini değiştirecek gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Abdurrahman Becirmenî, *Mevlid-i Muhammed Mustafa*, Basılmamış eser, tsz.
- Abdurrahman Harhûrî, *Mevlûde Siyer*, Basılmamış eser, 2010.
- Abdülbasit Muhammed Abdüssamed, *Mevlûdü'n-Nebî* (Basılmamış eser), İstanbul 2003.
- Ahmed Hâsî, *Mevlid* (Editör: Huseyn Sîyabend), Hivda İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Ahmed bin Osman, *Mevlidi'n-Nebî Aleyhi's-Salâti ve's-Selâm*, Dâru's-Saadet, tsz.
- Aksoy, Hasan, "Mevlid; Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 482-484.
- Ali bin Seyyid Abdurrahmân el-Mardînî, *Hâzâ Kitâb Âvâ Hayât*, Basılmamış eser, tsz.
- Altınkuşlar, Ayhan, Kalender, Ruhi, Özcan, Nuri, *Dinî Mûsikî 1*, Kalem Yayınları, Ankara 1996.
- Arslan, Abdülkâdir, *Mevlid-i Nebî*, Basılmamış eser tsz.
- Can, Halil, "Dinî Mûsikî Ders Notları - Mevlid", *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1974, Yıl; 26, Nu. 292, s. 19-24.
- Canşad, Murad, "Kirmanca(Zazaca) Mevlidler", *Günlük Gazetesi*, Tsz. (<http://www.cizreliim.com/Yazilar.asp?goster=dos&id=880>)
- Çakır, Ahmet, *Müziğe Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2009.
- Durmuş, İsmail, "Mevlid- Arap Edebiyatı", *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 480-482.
- Ekinci, Muhammed, *Nazm-ı Şîrîn*, Basılmamış eser, 2008.
- Ergun, S. Nüzhet, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1942.
- Eroğlu, Süleyman, "Edebi Bir Tür Olarak Mevlidler, Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler." *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Do-*

- ğum Şaheseri, *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009, s. 109-125.
- Erzen, Feyzullah, *Gule Narencî Mevlide Kurmancî*, Basılmamış eser, Trs.
_____ *Hate Safa Di Mevlîda Mustafa*, Basılmamış eser, Trs.
- Feyzullah Haznevî, *Rasûli bî Hember*, Basılmamış eser 2007.
- İbn-i Hacer, *Mevlîd-i Nebî*, Ayfa Basın Yayın, İstanbul, tsz.
- Kallek, Cengiz, "İbn Hacer el-Heytemî", *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIX, 531-534.
- Karadeniz, Ekrem, *Türk Mûsikîsi Nazariye ve Esasları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981.
- Kızıl, Hayreddin, "Diyarbakır ve Çevresinde Yazılmış Mevlidlerin Konularına Göre Tasnifi Denemesi", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, sa. VII, s. 116-150.
- Kurşun, Süleyman, *Mevlida Pêxember*, Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık, İstanbul 2010.
_____, *Rêbaz Diwana Yekem*, Mizgin Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Mazıoğlu, Hasibe, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, 1974, c. VI, sa. I, s. 31-62.
- Muhammed Emin el-Hayderî, *Mevlîd-i Nebî*, Ayfa Basın Yayın, İstanbul tsz.
- Muhammed el-Murâdânî, el-Gencî, *Mevlid-i Zazakî*, Basılmamış tsz eser.
- Muhammed Sirâcüddîn, *Dürra Birinci Mevluda Kirmancî*, Dua Yayınları, İstanbul 2009.
- Muhammed Şerif el-Batırgizî, *Risâletü'l-Usûl fî Mevlîdi'r-Rasûl*, Basılmamış tsz eser.
- Mustafa Ezdârî, *Mevlîdi Şerîf*, Dârû'd-Duâ, İstanbul 2011.
- Nas, Ahmed, *Fekîye Nârinçî Mevlûda Kürmancî*, 1990.
- Nas, Taha, "İdilli Bir Âlim: Molla Ahmed Nas ve Eserleri", *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 363-371.
- Okiç, M. Tayyib, "Çeşitli Dillerdeki Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 1975, sa. 1, s. 17-78.
- Oktay, Adnan, "Klasik Edebiyat Teknikleri ile Bir değerlendirme: Melaye Ehmedê Xasî'nin Kırmancca (Zazaca) Mevlidi", *Zaza Halkı; Tarih, Dil, Kültür ve Kimlik Sempozyumu Tebliğ Notu*, Erivan 2011.
- Özcan, Nuri, *Türk Din Mûsikîsi Ders Notları*, İstanbul 2001.

- Özdirek, Recep, "Cumhuriyet Döneminde Şırnak Bölgesinde Yaşayan Âlimlerin Fıkıhla İlgili Eserlerinin Değerlendirilmesi", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Şırnak 2010, s. 707-722.
- Özel, Ahmet, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 475.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951.
- Pekolcay, Necla, *İslamî Türk Edebiyatı*, İstanbul 1981.
- Selcan, Zülfü, "Zaza Dilinin Tarihi Gelişimi", I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu tebliğ notu, Bingöl 2011.
- Seyyid Bedreddîn, *Mevlûdâ Kürdî Bizmani Gundî*, Basılmamış tsz eser.
- Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.
- Şevki el-Haznevî, *Mevlidi'n-Nebî Aleyhi's-Salâti ve's-Selâm*, Daru's-Saâdet, 1994.
- Tatçı, Mustafa, "Mevlid Türüne Dair Bazı Değerlendirmeler", *600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslar Arası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009, s. 131-136.
- Yekta, Rauf, Irsoy, Ahmed, Çağatay, Ali Rifat, *Türk Müsiki Klasiklerinden İlâhîler*, İstanbul Konservatuvarı Yayınları, İstanbul 1931, c. 1.
- Zâhid el-Âmidî, *Mevlidi Şerif Herdû Bâtî*, Basılmamış eser, 1989.